

Sprawozdanie z X Międzynarodowego Sympozjum Liturgicznego

(Monastero di Bose, 31 maja – 2 czerwca 2012 r.)

W dniach od 31 maja do 2 czerwca 2012 r. w klasztorze w Bose odbyło się X Międzynarodowe Sympozjum Liturgiczne pt. *Identità e trasformazione. L'adeguamento liturgico delle chiese (Tożsamość i transformacja. Dostosowanie liturgiczne Kościołów)*. Tradycyjnie już spotkanie zostało zorganizowane przez Wspólnotę Bose wraz z Narodowym Urzędem dla Kościelnych Dóbr Kultury przy Konferencji Episkopatu Włoch. W sympozjum uczestniczyło ok. 200 osób z wielu krajów.

Wszystkich zebranych przywitał opat Wspólnoty z Bose, E. Bianchi, który zauważył, że w wielu Kościołach posoborowa przestrzeń liturgiczna traktowana jest jako tymczasowa oraz jest krytykowana przez zwolenników tradycji trydenckiej. Ten stan rzeczy był więc motywem zorganizowania sympozjum o tej tematyce. Opat zwrócił uwagę na dokument *L'adeguamento delle chiese secondo la riforma liturgica* wydany przez Konferencję Episkopatu Włoch (1996) odnośnie dostosowania przestrzeni liturgicznej kościoła do wymogów liturgii po Soborze Watykańskim II i postulował, by zakończyć etap przejściowy przynajmniej w kościołach katedralnych, które są wzorem dla liturgii danej diecezji.

Pierwszym referentem był M. Bacci z Uniwersytetu we Freiburgu (Szwajcaria), który w referacie: *Spazi di culto medievali e loro trasformazioni (Średniowieczne przestrzenie kultu i ich transformacja)* podkreślił, że współczesne zmiany w kościołach nie są czymś nowym, ale przestrzeń liturgiczna często była przeobrażana i miały na to wpływ zarówno władza kościelna, jak i świecka. Przykładem wpływu władzy świeckiej na ukształtowanie przestrzeni w kościele było tabernakulum umieszczone w sarkofagu przedstawiciela jednego z bogatych i panujących rodzin włoskich. W średniowieczu elementami, które ulegały przekształceniu, były: ołtarz, ambona, prezbiterium, tabernakulum, relikwiarze, grobowce, krzyż (ołtarzowy i procesyjny), naczynia liturgiczne. Zwrócił on również uwagę na rolę światła naturalnego, które w tym okresie zyskało bogatą symbolikę (rozety, witraże) i pojawienie się elementów teatralnych, które miały wpływ na przebieg liturgii (np. ukazywanie krzyża).

Sesję popołudniową rozpoczął T. Montanari z Uniwersytetu z Neapolu wystąpieniem pt. *Distruggere, conservare, trasformare: teoria e prassi dell'adeguamento dello spazio liturgico nell'età moderna (Zburzyć, zachować, przemienić: teoria i praktyka dostosowania przestrzeni liturgicznej w epoce nowożytnej)*. Na początku relator podkreślił, że dopiero w epoce nowożytnej odważono się na bu-

rzenie i ponowne budowanie przestrzeni liturgicznej. Najważniejszym tego przykładem jest pokonstantyńska Bazylika św. Piotra na Watykanie, która w XVI w. została zburzona, a na jej miejscu wybudowano zupełnie nową, według projektu Bramantego. Również wtedy budziło to protesty, a jednak zdecydowano się na takie rozwiązanie. W czasach nowożytnych forma ambony i ołtarza nie uległa jakimś specjalnym przeobrażeniom, natomiast największa zmiana dotyczyła tabernakulum, które umieszczone zostało na ołtarzu głównym.

Kolejny referat, pt. *L'adeguamento degli spazi celebrativi alla luce della riforma liturgica del Vaticano II (Dostosowanie przestrzeni liturgicznej w świetle reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II)*, przedstawiło dwóch prelegentów: F. Novelli z Uniwersytetu w Turynie i W. Zahner (Regensburg) — członek Komisji Liturgicznej i Sztuki Sakralnej przy Konferencji Episkopatu Niemiec.

F. Novelli przedstawił obecny stan dostosowania śródziemnomorskich katedr do liturgii posoborowej. Skupił się przede wszystkim na Włoszech, gdyż w tym kraju zostały podjęte systematyczne studia nad katedrami po wydaniu wspomnianych już wskazań ze strony Konferencji Episkopatu Włoch w 1996 r. Na przykładach różnych regionów Włoch (np. Piemont, Lombardia, Kalabria, Veneto) ukazywał on przemiany, jakie dokonały się w katedrach w ostatnich latach. Problemem dla architektów i artystów jest taka przemiana przestrzeni, by mimo zmian wynikających z sprawowanej liturgii kościoły zachowały swoją historyczną tożsamość.

W. Zahner przedstawił takie samo zagadnienie na terenie Niemiec. Podkreślił on, że zmiany w niemieckich kościołach rozpoczęły się jeszcze przed Soborem Watykańskim II, wraz z rozwojem ruchu liturgicznego w latach dwudziestych XX w. Współczesne kościoły budowane są w formie elipsy lub koła, gdzie ołtarz jest usytuowany w centrum, a całe zgromadzenie otacza go ze wszystkich stron. Takie rozwiązanie próbuje się wprowadzać także do kościołów historycznych. Poszukuje się też nowych rozwiązań. Przykładem tego jest kościół św. Bonifacego we Frankfurcie, gdzie przed rozpoczęciem celebracji liturgicznej młodzież odpowiedzialna za kościół organizuje 3-minutowy „spektakl światła”

W drugim dniu symposium pierwszym relatorem był P. de Clerck z Brukseli, który przedstawił temat: *La liturgia plasma lo spazio: un solo luogo per diverse celebrazioni (Liturgia kształtuje przestrzeń: jedno miejsce dla różnych celebracji)*. Prelegent zauważył, że jaką dziś wydzielimy przestrzeń dla sprawowania poszczególnych sakramentów, taką podkreślamy eklezjologię. Dawniej przed kościołem (lub przy wejściu do niego) było baptysterium. Podkreślało to decyzję człowieka, który aby wejść do kościoła na Eucharystię musiał wpieryw zdecydować się na chrzest. Ambona znajdowała się wysoko, by człowiek mógł doświadczyć słowa Bożego, które „spada” na niego z góry. Dzisiaj nie zwraca się uwagi na takie symboliczne przesłanie. Tymczasem sprawowane sakramenty i sakramentalia również

dziś powinny mieć wpływ na kształt przestrzeni liturgicznej. Jako jedyny z prelegentów przedstawił kilka przykładów negatywnych (np. ołtarz na tle wielkiego okna, rozmównice, które podkreślają indywidualny, a nie wspólnotowy wymiar sakramentu pokuty).

Odmianą perspektywę przedstawił A. Gerhards z Uniwersytetu z Bonn, który zajął się tematem *Lo spazio plasma la liturgia: adattare la liturgia al luogo* (*Przestrzeń kształtuje liturgię: dostosowanie liturgii do miejsca*). Chrześcijanie od początku dostosowali liturgię do miejsca, w którym ją mogli sprawować. Przykładem tego są rzymskie bazyliki, które przyczyniły się do rozwoju ceremonii liturgicznych. Również mauzolea rzymskie stały się wzorem dla bazylik, gdyż podkreślały przejście ze śmierci do życia. A. Gerhards wskazał także na elementy określające tożsamość danej przestrzeni. Są nimi: rodzaj materiałów do niej użytych, formy jej wzniesienia i osoby, które mają się w niej gromadzić. Problemem dzisiaj staje się brak zrozumienia obecnego ukształtowania przestrzeni liturgicznej. Wynika on z nieznamośności reformy Soboru Watykańskiego II. Rozwiązaniem problemu jest właściwa formacja wiernych.

Sesja popołudniowa przeznaczona była przede wszystkim na ukazanie przez architektów i artystów praktycznych rozwiązań dostosowania przestrzeni liturgicznej do wymogów soborowych.

Pierwsza zabrała głos M.-P. Etienney z diecezji Créteil (Francja). Przedstawiła ona *Adeguare una cattedrale a una nova ecclesiologia: il progetto Della diocesi di Créteil* (*Dostosowanie katedry do nowej eklezjologii: projekt diecezji z Créteil*). Nowo powstała diecezja potrzebowała kościoła katedralnego. Został on wybudowany na formie ryby, z dwiema wieżami. Wewnętrzna przestrzeń ukształtowana jest na planie krzyża. Budynek katedry jest wielofunkcyjny, gdyż mieści się w nim także kuria i siedziba biskupa. Katedra usytuowana jest obok Urzędu Miasta i Uniwersytetu. Wszystkie te trzy komponenty tworzą jedną przestrzeń socjalną, która ma ukazać otwartość Kościoła zarówno na naukę, jak i władze cywilne.

Benedyktyn Jako Örs Fehérvary z Budapesztu przedstawił temat: *Chiesa abbaziale di Pannonhalma: l'adeguamento liturgico di John Powson* (*Dostosowanie liturgiczne wg Johna Pawsona kościoła opackiego w Pannonhalma*). Miejscowość ta, wg legendy, miała być miejscem narodzin św. Marcina z Tours. Z tej racji opactwo było główną siedzibą benedyktynów na Węgrzech. Obecna wspólnota benedyktyńska postanowiła dostosować swój kościół do wymogów Soboru Watykańskiego II. Tego dzieła podjął się J. Pawson. Zmieniono usytuowanie ołtarza, tak by otaczała go cała wspólnota (mnisi i wierni); rozebrano starą ambonę, przeniesiono witraż św. Marcina, zlikwidowano hierarchiczność zgromadzenia, które dotychczas znajdowało się na różnych poziomach. Każda zmiana poprzedzona była refleksją monastyczną i teologiczną. Projekt, który jest w fazie ukończenia, jest nowoczesny i bardzo odważny.

W kolejnym referacie M. Francis z Chicago (USA) przedstawił: *Le devozioni all'interno dello spazio liturgico (Pobożności ludowe wewnątrz przestrzeni liturgicznej)*. Na początku zwrócił on uwagę na zmianę, jaka dokonała się w Kościele po Soborze Watykańskim II. Wierni, którzy do tej pory podczas liturgii zajmowali się indywidualnymi praktykami pobożnościowymi, stali się podmiotem celebrującym. Liturgia powróciła na swoje pierwsze miejsce. Mimo tego przestrzeń liturgiczna powinna zachować możliwość wyrażania indywidualnych praktyk religijnych. Referent podał więc kilka przykładów z USA i Meksyku, gdzie postarano się zadbać o miejsca, gdzie liturgia i pobożności nie wykluczają się nawzajem (figura Matki Bożej Bolesnej w szpitalu, wizerunki MB z Guadelupe w parafiach hiszpańskojęzycznych, obrazy świętych z różnych stron świata we wspólnocie w Los Angeles, gdzie modlitwa do Boga zanoszona jest w wielu językach).

Ostatnim wykładowcą drugiego dnia był H. Nitsch z Linzu (Austria), który przedstawił *Nuove opere artistiche in contesti iconografici storici (Nowe dzieła artystyczne w kontekście historii ikonografii)*. Zwrócił on uwagę, że troska o sztukę nie może wyrażać się tylko w konserwacji dzieł z przeszłości, ale także poprzez objęcie opieką współczesnych artystów. Dlatego w diecezji Linz organizowane są w parafiach wieczory poświęcone sztuce współczesnej, wygłasza się homilie, budzi zainteresowanie sztuką religijną wśród młodych artystów i zaprasza ekspertów, którzy umożliwiają zrozumienie współczesnych dzieł. Proste i funkcjonalne rozwiązania przestrzeni liturgicznej w Linz, ukazywane przez prelegenta, nie wzbudziły jednak szczególnego zachwytu wśród słuchaczy.

Trzeci dzień sympozjum rozpoczął się od referatu J.M.F. Grenesche z Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Przedstawił on tematykę: *L'adeguamento delle chiese secondo la riforma liturgica del Vaticano II: principia, orientamenti e criteri (Dostosowanie kościołów według reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II: podstawy, kierunki i kryteria)*. Początkowo relator odszedł trochę od tematu głównego i ukazał soborowe ujęcie liturgii. Następnie przedstawił zadania komisji do spraw sztuki liturgicznej, zwracając szczególną uwagę na formację liturgiczną. Przypomniał także kryteria praktyczne dotyczące nie tylko dostosowań ołtarza, ambony, tabernakulum, chrzcielnicy, konfesjonału, czy miejsca przewodniczenia, ale także iluminacji kościoła i muzyki liturgicznej. Przypomniał jednak, że wraz z wprowadzeniem rytu nadzwyczajnego należy dostosować przestrzeń liturgiczną także do niego.

Ostatnim prelegentem był R. Cecchi — podsekretarz we włoskim Ministerstwie Dóbr i Aktywności Kulturalnej — z Rzymu. Przedstawił on z punktu widzenia prawa włoskiego możliwości *Dostosowania kościołów i opieki nad dziedzictwem kulturowym (Adeguamento delle chiese e tutela del patrimonio culturale)*. Ponieważ kościoły są również dobrem ogólnospołecznym, troska o ich wygląd i stan dotyczy również władz państwowych. Reforma soborowa sprawiła, że szacowne

zabytki musiały ulec pewnemu przeobrażeniu. Przedstawił on prawne aspekty wszelkich zmian w kościołach, z którymi musi się liczyć także Kościół we Włoszech. Z jego wypowiedzi wynikało, że Kościół powinien przede wszystkim opiekować się kościołami i chronić je przed zbyt wielkimi zmianami. To powinna być przede wszystkim restauracja, która ma na celu zachowanie tego, co inspirowało twórców przeszłości.

Symposium zakończył znów E. Bianchi, dziękując wszystkim za przybycie, udział i owocne debaty.

Ks. Janusz Mieczkowski
Ks. Jarosław A. Superson SAC